

УДК. 582.29

ЛИШАЙНИКИ ЛАНДШАФТНОГО ЗАКАЗНИКА "КАЇРСЬКА БАЛКА" (ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСТЬ, ГОРНОСТАЇВСЬКИЙ Р-Н)

Гавриленко Л. М.

Лишайники ландшафтного заказника "Каїрська балка". — Л. М. Гавриленко. — Вперше досліджено видовий склад ліхенобіоти ландшафтного заказника "Каїрська балка". Знайдено на її території 85 видів, які відносяться до 37 родів, 18 родин та 9 порядків. *Lichenostigma rugosa* G. Thor. є новим видом ліхенофільного гриба для України, що паразитує на лишайнику *Diploschistes candidissimus* (Kremp.) Zahlbr. Найбільшу кількість видів складають епіліти — 56 вид (66%), 21 вид (24,7%) — епіфіти, 5 видів (5,9%) трапляються на ґрунті і 3 види (3,5%) — на рослинних рештках та 5 видів (5,9%) ліхенофільних грибів.

Ключові слова: біорізноманіття, лишайники, ліхенофільні гриби, балка, степові схили, Херсонщина, Україна.

Адреса: Херсонський державний університет, вул. 40 років Жовтня, 27, м. Херсон, 73000, Україна;
e-mail: Gavrilenko-lyuba@yandex.ru

The lichens of the landscape reserve "Kayirs'ka balka" (Kherson region, Gornostayevskiy district). — L. Gavrilenko. — The lichen biota of landscape reserve "Kayirs'ka balka" are include 85 species lichens and lichenicolous fungi belonging to 37 genera, 18 familia and 9 orders. *Lichenostigma rugosa* G. Thor as lichenicolous on *Diploschistes candidissimus* (Kremp.) Zahlbr. firstly found in Ukraine. Among ecological groups, saxicolous lichens (56 species, 66%), corticolous lichens (21, 24,7%), terricolous (5, 5,9%), fetriticolous (3, 3,5%) and lichenicolous fungi (5, 5,9%) are presented.

Key words: biodiversity, ravine, lichen, lichenicolous fungi, steppe slopes, Kherson region, Ukraine.

Address: State University of Kherson, 40 years October St., Kherson, 27, 73000, Ukraine; e-mail: Gavrilenko-lyuba@yandex.ru

Вступ

Цінні природні комплекси Херсонщини, що збереглися у природному стані частково знаходяться в яружно-балкових місцевостях по берегах Дніпра. Однією з цікавих балок, яка має статус ландшафтного заказника є "Каїрська балка". Згідно літературного огляду ліхенологічного обстеження "Каїрської балки" не проводилося, тому вивчення та аналіз ліхенобіоти цієї території є актуальним.

Ландшафтний заказник "Каїрська балка" знаходиться у Горностаївському районі Херсонської області на лівобережжі Дніпра. Він простягається з заходу на схід близько 14,5 км від Каховського водосховища. Його площа становить близько 1270 га. У східній частині балка має декілька відрогів. На схилах місцями відслонюються вапняк та мергель, трапляються і піщані відклади у нижній, затопленій частині балки. Степові схили пологі, здебільшого представлені рухляком. Відслонення понтичних вапняків спорадично трапляються у середній та нижній частині балки.

Серед рослинності переважають трав'янисті та чагарничково-трав'янисті фітоценози ксерофітного типу. У верхній частині балки значні площі займають лісосмуги, що висаджені на вершинах схилів або перетинають відрогів балки в місцях, куди не сягає вода затоки. Серед порід дерев переважають *Ailanthus altissima* (P. Mill.) Swingle, *Robinia pseudoacacia* L., *Ulmus glabra* Huds.

В південно-східній частині балки значну площу займає кар'єр з видобутку будівельних матеріалів. На лівому схилі, у верхній частині балки, обабіч траси Каховка – Енергодар, знаходиться село Каїри.

Матеріали та методи дослідження

Лишайники збиралися під час експедиційного виїзду 21 березня 2010 року на території заказника "Каїрська балка" (рис. 1).

Рис. 1. Загальний вигляд ландшафтного заказника "Каїрська балка" з місцями зборів лишайників

Було обстежено 6 локалітетів, де відбирався матеріал: 1) західна частина балки біля Каховського водосховища; 2) середня частина балки з вапняковими брилами; 3) північна частина балки (малий відріг балки); 4) середня частина балки з лісосмугами та чагарниковою рослинністю; 5) східна частина балки

(великий відріг балки); 6) верхня частина балки. Зібраний матеріал визначали за стандартною методикою [1, 2, 3, 5, 6]. Гербарні колекції зберігаються в ліхенологічному гербарії кафедри ботаніки Херсонського державного університету (KHER).

Результати та обговорення

В результаті обробки матеріалу встановлено, що ліхенобіота ландшафтного заказника "Каїрська балка" нараховує 85 видів, що відносяться до 37 родів, 18 родин та 9 порядків. Серед родів провідне місце займають *Caloplaca*, *Lecanora* та *Verrucaria* (табл. 1), а серед родин *Lecanoraceae*, *Teloschistaceae* та *Verrucariaceae* (табл. 2), що є типовим у систематичній структурі ліхенобіоти причорноморських степів України [4].

Таблиця 1. Провідні за кількістю видів роди лишайників ландшафтного заказника "Каїрська балка"

№	Рід	Кількість видів	% від загальної кількості видів
1	<i>Caloplaca</i>	21	24,7
2	<i>Lecania</i>	4	4,7
3	<i>Lecanora</i>	8	9,4
4	<i>Rinodina</i>	3	3,5
5	<i>Verrucaria</i>	7	8,2
6	<i>Xanthoria</i>	3	3,5
Всього		46	54,1

Таблиця 2. Провідні за кількістю видів родини лишайників ландшафтного заказника "Каїрська балка"

№	Родина	Кількість видів	% від загальної кількості видів
1	Caliciaceae	3	3,5
2	Collembataceae	3	3,5
3	Megasporaceae	3	3,5
4	Lecanoraceae	15	17,6
5	Lichenotheliaceae	3	3,5
6	Physciaceae	7	8,2
7	Parmeliaceae	5	5,9
8	Teloschistaceae	22	25,9
9	Verrucariaceae	12	14,1
Всього		73	85,9

За результатами досліджень встановлено, що серед екологічних груп, по відношенню до субстрату, для території Каїрської балки характерні епіфітні та епілітні лишайники. До епіфітів відносяться 21 вид. Домінуючими є *Evernia prunastri* (L.) Ach., *Lecanora carpinea* (L.) Vain., *Physcia adscendens* (Th. Fr.) H. Olivier., *Xanthoria polycarpa* (Hoffm.) Rieber., *X. parietina* (L.) Beltr., які здебільшого зустрічаються на корі листяних порід дерев (*Acer tataricum* та *Robinia pseudoacacia*). Прибережні схили балки представлені штучними лісами, що представлені такими породами як *Quercus robur*, *Acer platanoides*, *Ulmus minor*, *U. glabra*. Тут також поширені природні чагарникові зарості з видів роду *Crataegus*, *Rosa* та *Prunus stepposa*, *Rhamnus cathartica*. Безпосередньо на них відмічено *Amandinea punctata* (Hoffm.) Coppins & Scheid., *Nectrocymbe punctiformis* (Schrank) A. Massal.,

Lecanora hagenii (Ach.) Ach., *Rinodina pyrina* (Ach.) Arnold., *Phaeophyscia orbicularis* (Neck.) Moberg., *Physcia adscendens* (Th. Fr.) H. Olivier., *Xanthoria parietina* (L.) Beltr., *X. polycarpa* (Hoffm.) Rieber. На березі зростають *Salix alba* та *S. nigra*. На них відмічено такі лишайники, як *Caloplaca pyracea* (Ach.) Th. Fr., *Evernia prunastri* (L.) Ach., *Lecanora carpinea* (L.) Vain., *Pleurosticta acetabulum* (Neck.) Elix & Lumbsch., *Ramalina pollinaria* (Westr.) Ach. На деревах *Gleditsia aquatica* Marsh. відмічені *Evernia prunastri* (L.) Ach., *Hypogymnia physodes* (L.) Nyl., *Parmelia sulcata* Taylor., *Pseudevernia furfuracea* (L.) Zopf.

Епіліти складають 56 видів лишайників. Основна кількість видів приурочена до кам'янистого субстрату (51 вид). Досить цікаве видове різноманіття лишайників представлено на вапнякових поверхнях і мергелистих відслоненнях. Домінують ксерофітні види *Aspicilia calcarea* (L.) Körb., *Caloplaca coronata* (Kremp. ex Körb.) J. Steiner., *Lecania turicensis* (Hepp) Müll. Arg., *Lobothallia radiosa* (Hoffm.) Hafellner. Підше зустрічалися *Caloplaca inconnexa* (Nyl.) Zahlbr., *C. lactea* (A. Massal.) Zahlbr. На вертикальних та нахилених вапнякових поверхнях переважають *Acarospora cervina* (Ach.) A. Massal., *Caloplaca saxicola* (Hoffm.) Nordin., *C. variabilis* (Pers.) Müll. Arg., *Candelariella aurella* (Hoffm.) Zahlbr., *Lecanora dispersa* (Pers.) Röhl., *Sarcogyne regularis* Körb., *Verrucaria nigrescens* Pers. На мергелистих відслоненнях біля води зустрічаються *Arthonia calcicola* Nyl., *Lecanora semipallida* H. Magn., *Candelariella aurella* (Hoffm.) Zahlbr., *Verrucaria nigrescens* Pers., *V. pontica* Oхнер. Обабіч траси Каховка-Енергодар на вапняках зростають *Caloplaca crenulatella* (Nyl.) H. Olivier., *C. decipiens* (Arnold) Blomb. & Forssell., *C. concreticola* Vondrák & Khodos., *Lecanora albescens* (Hoffm.) Flörke., *Lecanora crenulata* Hook., *Verrucaria nigrescens* Pers. та *Xanthoria parietina* (L.) Beltr. Біля Каховського водосховища на вапнякових відслоненнях відмічено *Caloplaca oasis* (A. Massal.) Szatala., *Candelariella aurella* (Hoffm.) Zahlbr., *Verrucaria viridula* (Schrad.) Ach.

Дрібні камінці та вапняковий рухляк колонізувало 5 видів лишайників, серед яких звичайні *Caloplaca crenulatella* (Nyl.) H. Olivier., *Rinodina bischoffii* (Hepp) A. Massal. Серед рухляку на гілочках чебрецю – *Caloplaca raesaenii* Bredkina., *Lecania cyrtella* (Ach.) Th. Fr., *L. fuscella* (Schaer.) A. Massal., *Lecanora hagenii* (Ach.) Ach., *Phaeophyscia orbicularis* (Neck.) Moberg., *Physcia adscendens* (Th. Fr.) H. Olivier., *Xanthoria parietina* (L.) Beltr.

На прошарках ґрунту серед мохів і на рослинних рештках відмічено 5 видів лишайників, серед яких *Collema fuscovirens* (With.) J.R. Laundon., *C. tenax* Sommerf., *Mycobilimbia sabuletorum* (Schreb.) Hafellner., *Placidium squamulosum* (Ach.) Breuss.

Висновки

На території ландшафтного заказника "Каїрська балка" знайдено всього 85 видів лишайників. Ви-

явлено новий для України вид ліхенофільного гриба – *Lichenostigma rugosa* G. Thor., що паразитує на лишайнику *Diploschistes candidissimus* (Kremp.) Zahlbr. Серед рідкісних видів відмітимо знахідки *Xanthoria elegans* (Link) Th. Fr., *Ramalina pollinaria* (Westr.) Ach., *Lecanora sambuci* (Pers.) Nyl., *Bagliettoa parmigerella* (Zahlbr.) Vězda & Poelt., *Lecania cyrtella* (Ach.) Th. Fr., *L. fuscella*

(Schaer.) A. Massal. Не типовим для цієї території є *Pseudevernia furfuracea* (L.) Zopf.

Представлені результати є першим кроком щодо пізнання ліхенобіоти ландшафтного заказника "Каїрська балка" та репрезентують 27 % від всієї ліхенобіоти півдня України, яка нараховує 316 видів [4].

Подяки. Автор вдячна проф. О.Є. Ходосовцеву за допомогу у визначенні лишайників та наданні літературних джерел, викладачу Херсонського державного аграрного університету Ю.А. Ходосовцевій за запрошення взяти участь в експедиції та к.б.н Р.П. Мельник, І.О. Пилипенко, Д.С. Мальчиковій за всебічну допомогу під час експедиційного виїзду.

1. Окснер А. М. Флора лишайників України / А.М. Окснер. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – Т. 1. – 495 с.
2. Окснер А. М. Флора лишайників України / А.М. Окснер. – К.: Наук. думка, 1968. – Т.2, Вип. 1. – 544 с.
3. Окснер А. М. Флора лишайників України / А.М. Окснер. – К.: Вид-во АН УРСР, 1993. – Т. 2, вип. 2. – 500 с.
4. Ходосовцев О. Є. Лишайники причорноморських степів України / О.Є. Ходосовцев. – К.: Фітосоціоцентр, 1999. – 236 с.
5. Purvis O. W. The lichen flora of Great Britain and Ireland / O.W. Purvis, B.J. Coppins, D.L. Hawksworth, P.W. James, D.M. Moore // Nat. Hist. Mus. Publ. – London, 1992. – 710 p.
6. Wirth V. Die Flechten Baden-Württembergs / V. Wirth // – Ulmer, Stuttgart, 1995. – Vol. 1–2. – 1006 p.

Отримано: 11 червня 2010 р.

Прийнято до друку: 24 червня 2010 р.